

Korkut Tuna ile Türk Sosyolojisinin Dünü ve Bugünü Üzerine

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi'nin Türk Sosyoloji Tarihi sayısı için; akademik hayatı, 68 dönemi İstanbul'u ve İstanbul Üniversitesi, Türkiye'nin sosyal sorunları ve kendi sosyoloji incelemeleri üzerine Prof. Dr. Korkut Tuna ile konuştuk. Tuna, halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı ve Sosyoloji Bölüm Başkanlığı görevlerini yürütmektedir. Akademik hayatı boyunca çalışmaları ve düşünceleriyle Cahit Tanyol ve Baykan Sezer gibi Türk sosyoloji tarihinde önemli bir yere sahip sosyal bilimcilerimizle birlikte çalıştı. YÖK sonrasında İÜEF Sosyoloji Bölümü'nün yeniden kuruluş çalışmalarında Sezer'le yakın bir işbirliği içinde yer aldı. Merhum Sezer'in emekliliği sonrası bölümün başkanlığı görevini üstlendi. Tuna halen Türk Dünyası Sosyologlar Birliği'nin kurucu başkanlığını da yapmaktadır. Tuna'nın akademik çalışmaları, bilgi sosyolojisi, şehir sosyolojisi ve sosyal değişim konuları üzerine odaklanmıştır.

Hocam, isterseniz önce öğrencilik yıllarınızdan başlayalım. Bildiğimiz kadarıyla felsefe eğitiminden sosyolojiye geliyorsunuz. Hatta başlangıçta hukuk ve iktisat okumak için girişimlerde de bulunmuşsunuz. Sosyoloji ile ilk tanışıklığınız nasıl başladı, nasıl gelişti? Bize öğrencilik yıllarınızdan, hocalarınızdan, gördüğünüz eğitim süreçlerinden ve dönemin üniversite ortamından bahsedebilir misiniz?

Babam hukukçuydu. İstanbul'daki ağabeyim de hukukçuydu. İlk ve orta eğitimimi Edremit'te tamamladım. Üniversite çağlarına geldiğim zaman, bana ailemin 'sen de, baban gibi hukukçu ol, böylelikle ağabeyinle de çalışabilirsin' tarzında telkinleri oluyordu. İstanbul'a geldim ve Hukuk ve İktisat Fakültelerine başvurudum. Çünkü bir diğer ağabeyim de İktisat Fakültesi'nde okuyordu. O dönemde Milli Türk Talebe Birliği, şebeke veriyordu üniversite adaylarına. Şebekeyle sinema, tiyatro vb. gibi gidebileceğim yerlerden ve ulaşımdan indirimli olarak yararlanmak mümkündü.

İstanbul'un cazibesi galiba...

Evet, biraz İstanbul'u ve çerçevesini tanımak istiyordum. Aslında, bu kadar senedir buradayım hala da tam anlamıyla tanımış değilim İstanbul'u, her neyse. O dönemde, sanıyorum 1962-1963 öğretim yılıydı, Üniversiteye giriş için merkezî sınav sistemi yoktu; başvurduğunuz fakültenin yaptığı sınavlardan sorumlu oluyordunuz. Başka bir şekilde söylersek istediğiniz fakülteye başvurabiliyordunuz ve o fakülte sınavı kendisi yapıyordu.

Başvurularımdan bir sonuç çıkmayınca ben de Edremit'e döndüm ve bir senem boş geçti. Farkında değildim ama, bir fakülteye kayıt yaptıramamış olmanın üzerimde epeyi bir etkisi oldu herhalde; zira mide kanaması geçirdim. Sağlığım üzerinde böyle bir etkisi oldu bu olayın. O zamanki tıp anlayışına göre çok büyük perhizler yaptırıldılar bana, bayağı aç kaldım. Ertesi sene, daha akıllanmış olarak beş farklı yere başvurdum. Tabii, o zamanlardan başlayan amaç üniversiteye girmek. Yine Hukuk ve İktisat Fakültelerine başvurdum. Gazetecilik Enstitüsü vardı şimdiki İletişim Fakültesinin çekirdeği diyelim, ona başvurdum. Bir de daha sonra Marmara Üniversitesi olacak olan Sultanahmet'teki İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne başvurdum.

Sonra Edebiyat Fakültesine de geldim. Coğrafya bölümü çok öğrenci alıyordu o zaman: İki yüz elli öğrenci sanırım. Tabii, öğrenci temayülüyle ona da kaydolmak istedim. Herkes benim gibi düşündüğü için de, bölümün başvuru masasının önünde büyük bir kuyruk vardı. Onun hemen birkaç masa yanında ise Felsefe bölümünün masası vardı ve bomboştu. Lisede iken felsefe derslerim iyiydi. 'Öyleyse niye Coğrafya'ya başvuruyorum ki' diye düşündüm ve gittim Felsefe'ye kayıt oldum. Yüz kişi alıyorlardı ben kırk beşinci sıradan kazandım sonrasında.

Edebiyat Fakültesi'nin, o zaman uygulanan imtihan sistemine göre, daha modern diyebileceğimiz bir sistemi vardı. Test gibi bir şey uygulamışlardı. Hem zekâ, hem bilgi söz konusuydu. Yani bugünküne yakın bir şey. Diğerleri ise, uzun uzun, çarşaf çarşaf yazı yazabileceğiniz biçimde idi, yani öyle sayfalar dolusu. Ve her bir fakülte kendi imtihanını kendisi yapıyordu ve sonra kim bilir kaç bin kâğıdı nasıl okuyorlardı? O dönem giriş sınavları öyleydi işte. Neticede ben Edebiyat Fakültesi Felsefe'yi kazandığımı duyunca, tamam dedim, kaydımı yaptırdım. Sonra bana Hukuk Fakültesi'nde yedek listesinde adım çıktığı söylendi. Gitmedim ve gitmediğime de memnun oldum. Çünkü Hukuk'ta değişmez belli kurallara göre, bir şeyleri değerlendirmek söz konusuydu. Önce onları bileceksin veya kabul edeceksin ki, sonra bir sosyal olay ya da problemi çözeceksin. O bana çok ters gelmişti. Benim şimdiki ve o zamandan başlayan düşünceme pek uymayan bir şey. Sonradan da verdiğim karar konusunda da memnuniyetim devam etti. Bir müddet sonra, niye gitmedim gibi bir sorunum olmadı. Yaptığım tercih konusunda da her zaman memnun oldum.

O dönem felsefe hakikaten başarılıydı. Macit (Gökberk) Bey kürsü başkanıydı. O zaman felsefe bölümünde bir hazırlık sertifikası vardı. O hazırlık sertifikasında bütün öğretim üyelerinin bir dersi vardı. Yani bir tür baraj gibi de oluyordu bu sertifika. Başka bir deyişle siz o sertifikadaki dersleri başaramayınca, daha sonraki sertifikaları alamıyordunuz. O zamanki sistem bir esas sertifika, iki de yardımcı sertifika almak üzerine kuruluydu. Tabii, 'felsefe hazırlık sertifikası' bir bakıma birinci sınıf işlevi de görüyordu, onu geçenler sonraki sertifikaları alıyordu.

Biraz daha geriye gitmek istiyorum: İstanbul'a gelirken ailevi sebepler mi ağır bastı, ağabeyiniz vs. o tür şeyler mi, yoksa mesela Ankara'da da okullar vardı.

Oraların belki varlığından bile haberdar değildim. Aile çevresi veya başka nedenler, tek bir şey vardı gözümde: İstanbul. Zaten Ankara hiçbir şekilde ufumuzda değildi. Burada ağabeyim vardı. İzmir bile -o zaman belki İzmir de de vardı üniversite ama- yoktu. Yalnız şöyle bir şey hatırladım şimdi. Ege Üniversitesi kurulunca Edremit'teki ağabeyim (Ege Bölgesi Sanayi Odasında Edremit şubesinde çalışıyordu) 'burada bir tekstil mühendisliği açılıyor, sen de gitsen iyi olur' gibi şeyler söylemişti. Böyle kaldı.

Neyse, müsaade ederseniz, kaldığımız yerden devam edelim hocam... Sertifika neye göre belirleniyordu?

Esas Sertifika, öğrencinin tercihine göre belirleniyor. Ben felsefe tarihini esas sertifika olarak aldım, sistematik felsefe de yardımcı sertifikam oldu. Sonra bir de o zamanki arkadaşlarımın etkisiyle, belki biraz da popülerliği nedeniyle psikiyatri diye bir sertifika daha aldım, psikoloji kürsüsünden. Sanırım Yani Bey isimli Rum asıllı bir doçent hoca vardı. Ama derslere hiç gidemedim.

Bu süreç içinde karşılaştığım bir tavrı da söylemek önemli. Devam edemediğim ve fazladan aldığım bu sertifikayı bırakmam gerekiyordu. Gittim kürsü başkanı Macit Bey'in kapısını çaldım. 'Randevunuz var mı?' dedi. Şaşırdım. 'Hayır' dedim. 'O halde yarın saat on birde gelin' dedi. Ertesi gün saat on birde hocanın odasına gittim. Ayakta karşıladı 'Korkut Bey, hoş geldiniz' dedi, oturttu. "Bey" diye hitap etmesi çok önemli, diğer hocalar da bizlere bu şekilde hitap ediyorlardı. Bu konularda o zamandan bu zamana epey değişiklik olduğunu söylemek lazım. Özellikle öğrenciye hitap tarzında. Tabii dersler şimdiki gibi çok kalabalık da değildi. Felsefe Bölümü 90-100 kişiydi. Öğrenciye böyle özen gösteriliyordu. Yani "Bey" diye hitap etmek.

Derslerde hoca geldi zaman ayağa kalkılırdı. Hocaya saygı. Hatta şaşırmıştım. Hukuk Fakültesi'nde de, kazanamadığım halde fakültenin derslerine girip dinliyordum. Orada da, bizde olmayan bir şey olarak ders bitiminden hocanın

alkışlanması vardı. Bu da sonraları Edebiyat Fakültesi'nde göremediğim bir şeydi. Burada ancak bazı doçentlik deneme derslerinde böyle bir duruma şahit olmuştum.

Tam olarak kaç sertifika vardı?

Sistemantik Felsefe sertifikası vardı, bir de Felsefe Tarihi sertifikası. Öğrenci bunlardan birini esas, diğerini yardımcı sertifika olarak seçiyordu. Bir de farklı bir kürsüden sertifika seçiyorduk. Umumi Sosyoloji sertifikasını seçmiştim ben. Bir de, tabii fazladan, sözünü ettiğim psikiyatriyi almıştım. Mesela Macit Bey'in o davranışına dönersek: randevunuz var mı? Korkut Bey buyurun. İki dakikalık bir işti neticede. Tamam dedi, dilekçemi imzaladı, ben o sertifikayı bıraktım. Şimdi öğrenci ile ilişkiler, dediğim gibi daha farklı bir biçimde sürüyor.

İlk sene Hazırlık Sertifikası'nda Haziran dönemi sınavlarında başarılı olmadım. Sonra o yaz, birkaç arkadaş, bir arkadaşın Beylerbeyinin yukarısındaki Burhaniye'de bir evleri vardı, orada kampa çekildik. Bomboş bir yerd o zamanlar oraları. Orada bütün derslerimizi, notlarımızı çalıştık ve başarılı olduk. Böyle bir kamp tecrübesi oldu, dört arkadaş. Çoğu genç yaşta vefat etti bu arkadaşlarımin. Ondan sonra başarılı oldum. Fakat bu arada sınavlarda başarılı olduğum 1964'ten itibaren de çalışmaya başladım. Bu çalışma benim devamımı etkiledi. Böyle olunca da bu sertifika sınavlarının bazısına ya giremedim ya da başarısız oldum. Bu arada evlendim. Evlenince, eşimle oturduk karar verdik. O zamanlarda Haşet Kitabevi vardı, orada çalışmaya başlamıştım, onun abonman servisinde. Sonra oradan çıktım. Sultanhamam'daki Stok mağazasının muhasebe yardımcılığına başladım. Arada bir fakülteye de gidiyordum ama işte o kadar.

Çünkü zor bir dönemdi. Çalışmak mecburiyetinde kaldım. Evlenince söylediğim gibi işe devam etmeme kararı aldık. Çünkü o zaman çalıştığım yerden çıkmak istediğimi belirtince daha çok ücret ve imkân teklif ettiler. Kızdım tabii. Ama bir bakıma iyi oldu. O imkânları daha önce verselerdi, belki kendime ona göre bir hayat kuracak ve üniversiteden tamamen uzaklaşacaktım. Çünkü evleneceğimiz sırada oturacağımız evi ararken eşim Nişantaşı'nda birinci kat-taki bir dairenin kirasının 450 lira olduğunu söylemişti. Ben de o zaman gıda vs. harcamalarımızı yazardım. Oradan biliyorum, önerilen yeni maaşla o koşullarda rahatlıkla geçinebilirdik. Bunun üzerine işten ayrıldım ve derslerime devam ettim. Başarılı oldum ve 1969 yılında mezun oldum.

Okul beş altı yıla yakın sürmüş.

Tabii. Yedi yılda bitti. Çalışınca o aradaki iki üç sene kayıp oldu. Sınavlara giremedim ya da girdiysem de başarılı olamadım. Çünkü sertifika sisteminde, sene sonunda bir sertifikadan giriyorsunuz, o sertifika kapsamındaki derslerin

hocaları size farklı sorular soruyorlar ve siz bütün derslerden başarılı olmak ve geçer not almak zorundaydınız. Tek bir sertifika imtihanı üç saat sürüyordu, her soruya cevap vermemiz gerekiyordu. Ama şunu da belirtmeden geçemeyeceğim, iş hayatında edindiğim tecrübe ve pratiklik Üniversite'de her zaman bana yardımcı oldu.

Her dersin hocası ayrı bir soru mu soruyordu?

Bir soru soruyor. Ya da o derslerin karşılığı olan sorular oluyor. Belki bazı hocalar farklıydı. Diyelim Sosyoloji'de (Cahit) Tanyol vardı. Biz umumi sosyoloji almıştık, fakat tecrübiden de soru soruyorlardı bize. Böyle bir imtihan dönemi yaşıyorduk. Sertifika böyle bir yoğun imtihanı ve o zaman orta, iyi, pekiyi şeklinde notlar veriliyordu. Geçmek için en az orta almak lazımdı. Ama 'orta'nın karşılığı olarak sonradan 50 ile 65, 'iyi'nin karşılığı olarak 66 ile 85, 'pekiyi'nin karşılığı olarak da 86 ile 100 arası notlar verilmeye başlandı. Mezuniyet de iyi, orta, pekiyi şeklindeydi. Mezun olmak için bir de bitirme tezi yapıyordunuz. Bitirme tezimi Felsefe'de yapmıştım.

Tezinize geçmeden, hocalarınızdan ve derslerinizden biraz bahsedebilir misiniz? Mesela kimler vardı? Hangi dersler vardı?

Tabii, tabii. Takiyettin Bey'in *Felsefeye Giriş* diye bir kitabı vardı. Seminer dersi şeklinde öğrencilere sorular sorup somut örneklerle onu okuturdu. Bir de proseminer adında bir semineri daha vardı. O derse bölüm öğrencilerinin dışında, Hocanın bizden daha yaşlı, belki sonradan asistanlığını da yapacak ya da felsefeye bağlantılarını devam ettirmiş eski öğrencileri de gelirdi.

Ders sınırı var mıydı? Kaç kredi kaç ders alacağınız ile ilgili herhangi bir sınırlama var mıydı?

Kredi diye bir şey yoktu. Bir hoca aşağı yukarı bir sertifika içinde 6-6,5 saat ders verilebiliyordu. Öyle bir uygulama vardı. Yalnızca tek bir ders alamıyordunuz. Sertifikayı alınca o sertifikanın içindeki bütün derslerden ve varsa seminerlerden sorumlu oluyordunuz ve bütün bunlardan tek bir sınavda geçmek zorundaydınız. Sertifika kapsamındaki derslerin bir kısmını verdin, onlardan geçtin, sonra gel ötekilerin imtihanlarına gir gibi bir durum yoktu. Birinden başarısız olunca bütün sertifika derslerinden yeniden sınava giriyordunuz.

Dersler, fakülte öğrencisi dışına da açıktı galiba. Sanırım gelip dersi dinleyebiliyorlardı...

Bu konuda farklı uygulamalar vardı. Kayıt yoluyla dışarıdan dinleyici öğrenci alınabiliyordu. Ama dersi izleyebilmek için gelip bir harç ödeyerek resmi bir başvuru yapıyorlardı bunun için. Bir de derse kayıtlı olmadıkları halde hatta

başka fakülte ve üniversitelerden öğrenciler de derslere girebiliyorlardı. Biz de sertifika almak için harç ödüyorduk. Ders başına beş lira ödüyorduk. Şimdi tam hatırlayamıyorum, belki de sertifika başına ödeme yapıyorduk. Ben yavaş yavaş sosyolojiye de ilgi gösterdiğim için, Tanyol'un derslerine girerdim. Onun dersleri Cuma ve Cumartesi günleri olurdu. O dönemde Cumartesi günleri de mesai içinde idi. Hocanın dersleri, Amfi 3'te olurdu ve o amfi bütünüyle dolardı. Dışarıdan, Teknik Üniversite'den, başka fakülte ve bölümlerden birçok öğrenci gelirdi. Tanyol Osmanlı'dan bahsederdi. O yüzden dersleri epey ilgi çekiciydi.

Toplum yapısı tartışmalarının da olduğu yıllar sanırım.

Evet. Tabii tam netleşme bile. Belki o çerçeve içinde takip edilen ya da değerlendirilebilecek dersler olurdu. Ve Felsefe bölümünde Felsefe Tarihi'nde Macit Bey aynı zamanda kürsü başkanıydı. Nermi Uygur...

Nermi Uygur hangi derslere giriyordu?

Değişik derslere giriyorlardı hocalar. 'XIX. Yüzyıl Filozofları' diye bir dersini hatırlıyorum. Ütopyalarla ilgili semineri vardı. Değişik dersler okutabiliyordu. Şimdi pek aklımda kalmadı. Kırk yıl oldu galiba. Macit Bey, Felsefe Tarihi'ni okuturdu. Mesela Macit Bey, hatırladığım kadıyla, bir seminerinde Kant'ın *Salt Aklın Eleştirisi*'ni bize Türkçeye çevirtiyordu.

Ders içerisinde?

Aslında kendisi de metnin çevirisi için çalışıyordu. Bizim de Kant'ın Fransızca metinlerinden tercüme yapmamız için derste çaba sarf ederdi. Biz de kırık dökük Fransızcayla o ağır felsefi metni çevirmeye çalışırdık. Sonra o, bize o kelimelerin, kavramların gerçek manalarını veya onun etimolojisi sayılacak bir dökümünü verirdi. Şöyle 20 teksir sayfası kadar oluşmuş metinleri vardı. Mesela şimdi hatırladım, ben Nermi Bey'in teknik asistanıydım öğrenciliğim sırasında. Çünkü fotokopi sistemi olmadığı için bazı metinlerin kitaplardan ancak teksir edilerek çoğaltılıp öğrenciye dağıtılması söz konusuydu. Zannedersen o zaman *Ütopya*'lar gibi bulunmayan bazı kitapların 20-30 sayfasını, avukat ağabeyimin bürosundaki daktiloda teksir kâğıtlarına yazmış, çoğaltmışım ve maliyetine öğrencilere, arkadaşlarıma dağıtmışım. O zaman Nermi Bey bana teknik asistanım diyordu. O uygulama pratik bir çözüm olmuştu.

Lisans tezim de vardı. Sonradan YÖK'le mezuniyet için gerekli olan tezler kalktı. Her öğrenci son yılında bir lisans tezi yapardı. Derslerde aydınlanmadan hatta Yunan aydınlanmasından, sofistlerden de bahsediliyordu. Ben de Yunan aydınlanmasıyla ilgili bir tez konusu almışım. Fakat o zamanki bilgimiz, çapımız, kaynaklara ulaşabilme çerçevesinde tezimi, "Yunan Aydınlanmasında Sofistler" değil de, "Platon'a Göre Sofistler"e dönüştürdük. Ve ben

orada bilgi, toplum vb. gibi başlıklar çerçevesinde 50–60 sayfalık, bugünkü yüksek lisans ayarında bir tez yazdım.

O kadar öğrenci de vardı. Ve gerçekten bugünkü bir öğrenci olsam, altından kalkamayacağım bir metindir. Nermi Bey yönetti. Benim yazdığım metinleri okurduk. Önce planını yaptık. Sonra bana derdi ki buradan iki üç sayfa yaz. Sonra benim yazdıklarımı, –hala saklıyorum onları- cümle cümle düzeltirdi. Mesela oradan bir cümlecik parçasını öne alır cümlelerin kuruluşunu değiştirirdi, düzeltirdi. Bazen kavramların yerine daha geçerli bir kavram yazardı. O arada insan, bilgi, toplum falan giderek derken sosyolojiye yaklaşmaya başladığım söylenebilir. Tabii Tanyol'un da Osmanlı'yı anlatması, o da ayrıca çekti beni. Yani sosyolojiye karşı bir yakınlaşma durumu ortaya çıkartıyordu. Sosyoloji ile yakınlaşmamda bir olay da şu olmalı sanırım. Umumi Sosyoloji Sertifikasını bitirme sınavında; bana, belli sorular soruldu, bir tanesini bilmiyordum, hiçbir soruyu cevaplamadım. Belki cevaplasam orta alırdım. Çıktım. Sonra Tanyol beni sormuş. Sosyoloji bölümünün asistanı Fügen Hanım da benim Felsefe'den arkadaşım. Ben biraz Felsefe'deki mezuniyetimi uzatınca, o arada Sosyoloji'ye asistan olmuştu. Hoca ona sormuş. O da bana nedenini sordu. Bilmiyordum, tam cevap veremeyince vazgeçtim dedim. Ve neticede bu tür sertifika imtihanlarını vererek Felsefe'den mezun olduk.

Bitirme tezinizi esas sertifikanıza göre mi belirlemek zorundaydınız?

Esas sertifikaya göre tabii. O grup hocalarla yapıyorsunuz. Onu anlatıyordum. Felsefe tarihinde Macit Bey, Nermi Bey ve Bedia Akarsu hocalar vardı. Necla (Arat) Hanım sonra asistan olarak geldi. Öteki sertifikada ise Takiyettin Mengüşoğlu vardı, Halil Vehbi (Eralp) Bey vardı. Daha sonra Erzurum'dan İsmail Tunalı geldi. Uluğ Nutku, Önay Sözer, Necla Arat asistandılar o zaman. Daha sonra meslektaş olduk.

Bu arada Tanyol'un Osmanlı'dan bahsetmesi, sosyolojide Doğu-Batı kavramlarını kullanılıyor olması, biraz beni sosyolojiye doğru meylettirmeye başladı. Felsefenin sanki biraz daha teknik gibi kalması, ustalarına bağlı olması, en az birkaç yabancı dili çok iyi biliyor olmayı adeta şart koşması ile sosyolojiye doğru bir yaklaşım oldu. Sosyoloji biraz daha cazip geldi. Tarihe de çocukluk-tan duyduğum ilgi de etkili oldu galiba. Mesela babamın resimli tarih mecmuaları vardı. Hep onları okurdum, sayfalar dolusu tarihi hikâyeleri. Tarihi gerçekleri avamileştirilmiş olan bu hikâyeler, tarih ve toplum bağlamında benim sosyolojiye doğru yönelmemde etkili oldu diyebilirim.

O zaman yüksek lisans yoktu. Onunla ilgili program YÖK'le geldi. Ve YÖK'le de bizim yaptığımız o bitirme tezleri, lisans tezleri kalktı. Ama dediğim gibi, o lisans tezleri gerçekten bir yüksek lisans tezi ayarındaydı. 1969'da mezun olup bir telaş askere gidişim ve askerlikten geldikten sonra yine iş hayatına atılmak

durumunda oluşum sırasında ben sosyolojide doktora başvurduğum.

1971 yılındaydı sanırım. Sosyolojide doktora sınavına girdim. O zaman bildiğim kadarıyla bir bilim sınavı yoktu. Bir yabancı dil sınavı vardı ve hocanın imzası doktora için yeterli olabiliyordu. O hocaya tanınan bir özellik gibiydi. Ben doktora başladıktan sonra (Nurettin Şazi) Kösemihal yurt dışında bulunduğunda sırada vefat etti.

O sırada sosyoloji kürsüsünde umumi sosyoloji ve tecrübî sosyoloji sertifikalarının mevcut olduğunu söylemiştim. Tanyol Umumî'nin başındaydı, Kösemihal de Tecrübî'nin. Kösemihal aynı zamanda Sosyoloji Kürsüsü başkanlığıydı. Tanyol'un yanında Fügen Hanım vardı. Kösemihal'in yanında ise Muzaffer Sencer ve Oya Sencer vardı. İki sertifika mensupları arasın da birbirini çekememezlilik vardı. Kösemihal yurt dışında vefat ettikten sonra Muzaffer Sencer askere gidip, kadrosunu boşaltınca, hoca beni oraya almak istedi. Ve o sırada pek bunları anlatmamıştım- bir şeyler oldu.

Hoca o zaman, beni asistan almak üzere düşünüyor, jüri üyesi olarak Beğlan Toğrul'u ve Psikoloji bölümünden bir başka hoca olarak Semlin Evrim'i teklif ediyor ve jüri onlardan oluşuyordu. Ben sınava tek aday olarak gireceğimi sanıyordum. Hiç beklemediğimiz şekilde, rahmetli Namık Ayvalıoğlu da başvurmuş, sınava girdi. (Daha sonraları Psikoloji bölümünde görev yapmıştı.) Bu bir şok gibi oldu benim için. Sınavın yapılacağı gün de bazı söylentiler dolandı benim hakkımda. Selmin Hanım da biraz ürkek bir hocaydı. Güya ben Muzaffer Sencer'in adamıymışım. Muzaffer Sencer'den de solculuğu nedeniyle ürkülüyor. Böyle bir şeyler hissettik. Neyse sınava girdim. Hiç adet olmadığı üzere Beğlan Hanım da soru sordu. Bir şeyler yazdık. Sonunda ikimiz de başarısız bulunduk.

Sonra o kadroya Baykan (Sezer) Bey alındı. Hoca beni çağırırdı, dedi ki böyle bir durum var. Bu kadro için iyi birisi var. Babası doktor, kendisini tanıyorum, burada doktora yaptı. Bu kadroya onu alacağım. "Tamam hocam, dedim. Baykan Bey'le de bu vesileyle tanıştım. O zaman asistanken bir öğretim üyesi çapında bilgisi, kitaplığı olan birisiydi. Asistan olarak 1972'de kürsüde göreve başladı. Ondan sonra doktoram sırasında hem bölümle, hem de Baykan Bey'le temasımı sürdürdüm. Bu dönemde ayrıca dışarıda da çalışıyordum. Doktoramın bazı tablolarını, tabii o zaman daktiloyla yazılıyordu, Baykan Bey'in rahmetli eşi benim için daktilo etmişti. Velhasıl böyle bir çalışma içinde ben 1975 yılında doktor oldum.

Doktora konunuz neydi hocam?

"Yurt dışına işçi gönderme olayı". Popüler bir konuydu. Onu çalıştık. Böyle bir çalışma oldu. Tezimde daha çok, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun kaynaklarından, yayınlarından yararlanarak; teorik bir girişten sonra, yurtdışına göç ve

dönüşleri ele almaya çalıştım. Tablolar oluşturdum. Bunun için İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun Bülten'lerini bulmaya başladım. Sosyal Siyaset kürsüsünde bir grup var dediler. Orada çalışırken, Metin Kutal o zaman benim ikinci danışmanım olmuştu. Ben tezi epey ilerletmiştim ama ona tekrar savunmak, anlatmak gerekti. Aynı kürsüde bir başka hocamız daha vardı, sonra İktisat Fakültesi dekanı da oldu, 'bunlardan bir şey çıkmaz' filan dediler. Sonra benim tablolar oluşunca, bize de ver bunlardan demeye başladılar.

Neticede tez ortaya çıktı. Metin Kutal yurt dışına gidince Erol Tümertekin jüri üyesi oldu, ikinci danışmanım olarak. Ondan sonra tez aşamasında, Nihat Nirun o sıralarda Ankara'dan haftada bir gün buraya ders vermeye geliyordu. Tanyol onu da jüriye koydu. Zannedersenem Nephana (Saran) Hanım da vardı antropolojiden. Yönetim kurulu odasında doktora tezimi savundum. Beşinci kişiyi şimdi hatırlayamadım, belki pedagojiden bir hocaydı. Tabi 1975'te doktora bitti. Bu sefer asistanlık tekrar gündeme geldi. O zaman hoca tekrar beni asistan olarak almak istedi. O zaman Figen Hanım'dan sonra Baykan Bey de kürsüye alınmam yönünde ısrarlı idi. Bu sefer Balıkesir'de öğretmenlik yapan, hocanın eski bir öğrencisinin de kadroya başvurması söz konusu oldu. Hoca dedi ki 'siz aranızda karar verin'. Tabii her ikimiz de karşı tarafa bu hakkı verir iken neticede o kişi sonunda adaylıktan çekildi. O zamandan beri de kendisini görmedim.

Oya (Sencer) Hanım o zaman istifa mı etmişti?

Onlar ayrılmıştı, biz öğrenciyken. Doktora tezi o zaman Fakülte Kurulundan geçiyordu. Tezi kurulda reddedilince o da istifa etmişti. Biraz karışık durumlar yani.

68 olayları sırasında mı?

Evet. Başlangıcı sırasında. Ortaya öğrenciler çıktı, onlar hakkında aleyhte ifadeler verdiler, şikâyetle bulundular falan. Ondan sonra ben 1976 yılı sonunda, buradaki sınavı başarıncaya işten ayrıldım. O imtihan esnasında da garip bir şey oldu. Sınava İsmail Sandıkçıoğlu da başvurdu. O da doktorasını yapıyordu, Ankara'da asistanlık yapmıştı, bir yerlerde çalışıyordu. Asistan olmak istedi. Tabii o öngörülmemişti ya da bilinmiyordu. Kazanamadı. Sonunda doktorasını aldı, yine bir yerlerde çalıştı, bazı temaslarımız oldu. Yıllar sonra intihar etti.

Baykan Bey'in onunla ilgili bir yazısı vardı sanıyorum.

Evet. Tezini de bizde tamamladı galiba. Tam olarak hatırlamıyorum ama. Değişik şekilde temaslarımız devam etti. Bazen yayınlarından gönderirdi falan. Fakat sonra intihar haberini aldık. O bir kayıptır yani. Galiba Çanakkale'de öğretim üyesiydi. Ben 1976 yılının sonunda göreve başladım. Fakat resmen Aralık değil de, alınan karar dolayısıyla 3 Ocak 1977'de resmen başladım burada

çalışmaya. Asistan olarak. O zamanki usule göre ben hocanın (Cahit Tanyol'un) derslerine girmeye başladım. Sosyal Ahlak'la başladık, arkasından Sosyolojiye Giriş devam etti.

O zamanlar Sosyoloji bölümünde ne tür dersler vardı? Ne tür bir anlayış hâkimdi?

Dersle, okutulan kitaplar veya sorulan sorular arasında sıkı bir bağlantı vardı. İlk zamanlardaki bu durum o zamanki sahaflar sohbetine “Sosyoloji’de iki kitap okuyunca mezun oluyorsun” tarzında yansımıştı. Birincisi Tanyol’un *Laik Ahlak*’ı, ikincisi de Kösemihal’in *Sosyoloji Tarihi*. Tabi daha birçok dersler vardı. Sanat Sosyolojisi, Elemanter Sosyoloji, Sosyolojiye Giriş gibi dersler vardı. Hocalar aralarında paylaşmışlardı.

Burada ayrıca bir Osmanlı söylemi vardı, bir de sosyoloji tarihinde Kösemihal’in tarzı söz konusu idi. Yöntem vb. dersler de vardı, vardı ama biz onlara girmedik. Sadece Kösemihal’in Sosyoloji Tarihi derslerine girdik. Öymen’in aynı adlı bir de kitabı vardır. O kitap biliyorsunuz başka bir yazarın eserine satır satır uyuyor. “Ben onun çalışmasını yeni bir forma, yeni bir plana, kalıba dökerek yeniden yazdım” derdi. Onun da derslerde başlangıç bölümünde anlattığı bu.

O dönemde o tür kitapların Türkçeleri yok değil mi?

Bilinmiyor tabi. Daha önce de o kitap yayınlanmış. Dediğim gibi Öymen tarafından 1947’de yapılmış tercümesi. Onları hiç kimse bilmiyordu, sonradan öğrendik. Aynı kitap, aynı şeyler. Bir de tabii o arada bir moda, Sosyometri çıktı. Kösemihal yurtdışına gitti geldi. Sosyometriyi göstermek için seanslar, öğrencileri toplayarak uygulamalar yaptı. Anfi 3’e doldu bir sürü öğrenci. Birileri konuştu. Onun dışında sosyoloji öğrencileriyle Kösemihal’in daha yakın çalıştığını biliyorum.

Hocam, sizin öğrencilik yıllarınızda kürsüde Hilmi Ziya’nın herhangi bir izi veya etkisi sürüyor muydu?

Ne felsefede, ne de sosyolojide Hilmi Ziya’nın isminden haberdar oldum. Bunu söyleyemem. O dönemde daha çok Tanyol’un *Laik Ahlak*’ı ve bir de *Sanat ve Ahlak* diye bir kitabı daha vardı. Bir de ders notları mevuttu. O zamanlar herkes birbirinden defter alır, defteri başka bir deftere yazardı. Ne fotokopi vardı ne başka bir şey. Mesela Sosyolojiye Giriş ya da Sanat Sosyolojisi, birisi nasıl yazmışsa siz onu öyle çalışıyordunuz. Matbaa öncesi gibi böyle bir düzen vardı. Benim de öyle birkaç defterim var. Sosyolojiye Giriş. Zannederseniz duruyor. Göreve başlayınca ben birinci iş olarak derslere başladım. Hızlı bir tempoyla işe giriştik. Ondandan sonra Baykan Bey’le daha çok bir işbirliği ve çalışma ortamı içinde olduk. O bana bazı tekliflerde bulunuyordu. Mesela metot dersi olunca Duverger’nin kitabından yararlanarak bunu yürütmek gibi.

Baykan Bey, sizden daha önce kürsüde göreve başlamıştı sanırım...

Tabi. 1976'da doçent olmuştu. Ben daha asistan değildim. Onun doçentlik sınavını hatırlıyorum. Dışarıdaydık. 201 nolu dersanede sınava girmişti. Mehmet Taplamacıoğlu ve Şerif Mardin vardı. Birileri daha vardı belki.

Doçentlik dersi mi verdi? Yoksa imtihan mı oldu?

İmtihan tabi. Sözlü. Sonra herhalde ders vermiş olabilir. Jüri vardı tabii ama sınavın izleyicisi pek olmuyordu. Genellikle öyle yapıyordu. Mesela o dönem ben epey doçentlik jürisi raporu yazdığımı hatırlıyorum. Hocalarımız son dakika gelir, bazı notlarını iletirler. Biz de o lafları biraz daha geliştirir rapor haline getirirdik. Başka bir deyişle bu günkü gibi dosyalar incelenip raporlar sınavdan önce teslim edilmiyordu. Bu uygulama için ilginç bir hatıram var. Boğaziçi'nden doçentliğe giren bir hanım vardı. Jüri üyelerinin büyük bir kısmı menfi idi. Sonra Şerif Mardin geldi, kanaatler müspet oldu. Bir başka yan da, ben o zamandan başlayıp neredeyse son yıllara kadar, yani bölüm başkanlığım da dâhil olmak üzere, bölümün yazışmalarını kendi başıma yürüttüm. Tabi Baykan Bey de işin içine tam olarak girmese de, bir nevi yönlendiricilik yapıyordu.

Türkiye'nin Toplumsal Yapısı gibi dersler koyduk. Onları hazırlamaya başladım. Bu süreç hem hızlı bir okumayı ve hemen derse çevirmeyi getirdi. Yani böyle bir demlenmeye fırsat olmadan, dersler hemen hızlıca açılmaya başladı. Bu tarz 1980'e kadar böyle sürdü gitti.

Bu dönemde sağ sol çatışması, öğrencilerin kamplara ayrılması, koridorların paylaşılması gibi durumlar ortaya çıktı. Bizim koridor sol öğrencilerin yeriydi, üst koridorlar sağ öğrencilerin. Bunlar böyle bir düşman kardeşlerdi. Kanlı bıçaklıydılar. Polis bile ayırıyordu o zaman. Pol-Der, Pol-Bir falan. Yani polislerin dahi öğrencileri kolladığını, öğrencileri birbirine düşürdüğünü, saldırttığını gördük.

Derslerde problem oluyor muydu?

Derste şöyle oldu. Baykan Bey'in o dönem fakültenin diğer bölümleriyle Tarih ile Türk Dili ile iyi ilişkiler kurdu, akranlarıyla veya kendinden birkaç yaş büyük olanlarla iyi ilişkileri oldu. Benim gelmemle bu biraz daha gelişti. Mesela o zaman tecrübî sosyoloji sertifikasına öğrenci ayırmaya başladı Baykan Bey. Baykan Bey doçent olduktan sonra mesela o öğrencileri, 6-7 kişiyi biz alıp Anfi-2'ye derse götürebiliyorduk. Ki Tarih ve Türkoloji sahanlığından geçerek çıkıyorduk.¹ O zaman dokunmuyorlardı öğrencilere. Ama hep gerilim olmuştur. Yalnız bizim herhangi bir şeye angaje olmadığımız anlaşılınca, sağ ve sol gruplar uzak durdu ve bir problem yaşamadık. Ama yine de ilk zamanlar sol gruplar hiç gelemiyorlardı fakülteye. Sonraları okula gelip -sosyoloji ve felsefe koridorundaki- 206 nolu dersliğe kapanıyorlardı ve bütün gün orada duruyorlardı.

Tuvalete çıkmamacasına. Böyle şeyler yaşandı. 1980'li yıllarda kıdemli asistan konuma gelince, yaş olarak da biraz ilerleyince, biraz da fakültede tanınınca ve Türkoloji'den de, Tarih'ten de böyle bir tepki olmayınca, örneğin Anfi-5 ve Anfi-10 gibi sağ tarafımda sağcıların, sol tarafımda solcuların yığıldığı durumlarda pedagoji sınavlarına girerdim. Oranın gözetmeni ben olurum. Böyle kritik şeylerdi onlar.

Ama ilk öğrenci eylemi, benim öğrenciliğim sırasında olmuştu. 1968' de. O olaylar esnasında fakülte işgal edilmişti. Ben de o olaylara katılanlardan biriydim. Felsefe grubu son sınıf öğrencisi olduğum için orada etkili olan öğrencilerdendim. Sosyolojiden de arkadaşlar vardı. Ama herhangi birilerine ya da bir tarafa angaje olmadığımız için bu işlerden takıntımız olmadan çıktık. Daha çok fakültenin düzeninin, derslerin, orasının burasının daha iyi olması için taleplerimizi dillendirmiştik.

Ben 68 olayları olup da işin içinde biraz olunca şunu gördüm ki, biz Türkiye'nin meseleleri ile ilgili olarak Türkiye'yi kurtarmaya çalışacağız falan gibi laflar ediyorduk. O dönemlerde, öyle bir enerjik ve fikirlerle dolu olarak hissediyorduk kendimizi. Fakat olayların içine girince hiçbir şey bilmediğimizi, Üniversiteyi hatta fakülteyi dahi bilmediğimizi öğrendim. Çünkü işgal falan olduktan sonra, fakülte dekanının odasında yattığımızı hatırlıyorum. Ama öyle tipler vardı ki gelip burada bazı mektuplar alıp birilerine haber verirlerdi. Onlara ben hep mani oldum. Bazı zıvırlar çıktı, şu anfiyi yakalım sesimiz duyulsun falan diye. O süreçte hep yatıştırıcı olmaya çalıştım. Bir laf çıkıyor, şöyle yapalım böyle yapalım diye. Araştırıyorsunuz bu laf nereden çıktı diye. Bunu filan hocanın söylediğini öğreniyoruz. Anladım ki biz bu konuda hiçbir şey bilmiyormuşuz. Yine anladım ki bazı işlere sıvanınca da aslında birilerinin maşası da olabilirsiniz. Birileri hemen devreye giriyor. Bu, benim için çok büyük bir tecrübe oldu. Hayatımın bu boyutunu Allah'tan ki bir şey yaşamadan, kötü bir tecrübe geçirmeden hissettim, gözledim. O önemli bir tecrübe oldu. Sonra reform tarzında istekler için ben hocalarla oturdum konuştum. Hem biraz utanarak hem biraz çekinerek. Ama işte daha eğitimin daha iyi olması yönünde kararlar alındı. 68 reform tasakları, broşürler falan basıldı.

Yavaş yavaş YÖK'e doğru geliyoruz.

Evet. O arada ne oldu. Benim bir Fransa tecrübem oldu. Asistanken. 12 Eylül'den önceydi sanırım. Zaten ikinci Fransa'ya gidişimde, ben ihtilali bir gün trende giderken öğrendim. Trendeyken önümdeki gazeteyi açtı: "Coupe d'état en Turquie" (Türkiye'de Hükümet Darbesi) diye gazetenin iç iki sayfasını ayır-

1 Edebiyat Fakültesi'nde Anfi-3 ve Anfi-4, ikinci kattaki sosyoloji-felsefe bölümlerinin olduğu koridorun iki tarafındaydı. Anfi-1 ve Anfi-2 ise fakültenin en üst katındaydı ve Tarih ve Türk Dili bölümlerinden geçilerek gidilmekteydi. Bu iki anfinin olduğu katta Tarih bölümüne ait bazı hoca odaları ve derslikleri bulunuyor. (TALİD)

mışlardı. Benim hemen gözlerim dört açıldı, indim trenden gazete aldım. 12 Eylül 1980. Toulouse'daydım o zaman. Altı ay kaldım. İlk gidişimle ilgili bilgilere gelince burası Baykan Bey'in gittiği, sonra benim gittiğim, üçüncü olarak da Betül Çotuksöken'in gittiği Poitiers şehri. Üçümüzde fakültemizin felsefe-sosyoloji koridorundan gitmiştik. Fransa'da Ortaçağ Araştırmaları Merkezi var. Poitiers'de Baykan Bey zamanında gitmiş, sonra benim için yazdı. Ben orada bir ay kaldım. Sonra oradan Tours şehrine geçtim. Tours şehrinde dil kurslarına devam ettim. Tours Üniversitesi o zaman Fransa çapında da itibarı olan bir yer, yabancı öğrencilere dil kursları veriyordu. Ben biraz şeklen devam ettim. Kursun gerektirdiği ödevleri falan yapmadım. Onun yerine doçentlik çalışması olarak hazırladığım şehir konusuyla ilgili daha çok kütüphanelerde çalıştım. Üniversitenin kütüphanesinde, şehir ve belediye kütüphanesinde çalıştım.

Şehir konusu üzerinde çalışmaya orada mı karar verdiniz?

Daha öncesinde şehir üzerine çalışmaya başlamıştım. Kafamda vardı zaten. O dönemde CHP'nin seçim söylemlerinde siyasetin artık şehir tarafından tayin edilebileceği tarzında laflar vardı. Kışlalı mı söylemişti tam hatırlamıyorum, ama bu laflar, bende bir çağrışım yaptı ve şehir konusunun önemli olduğunu düşünmeye başladım. Tabi bu arada Baykan Bey, ilk tanışmamızda bana bazı kitaplardan bahsetmişti. Bunların arasında Gordon Childe'in *Tarihte Neler Oldu* gibi kitapları vardı. Barthold'un kitabı vardı. Ben bunları aldım. Fransa'dan, buradan aldım. Bunlar da etkili olmuştu. Şehir konusuna böylece başlamış oldum.

Gittiğim yerlerde bu konuda çalışmayı sürdürdüm. Mesela Poitiers'de Orta Çağ şehri önemliydi. Orada da dünyaca ünlü Orta Çağ Araştırmaları Merkezi vardı. Epey kitaptan yararlandım. Daha çok o dönem belli bir konuyu ele alan tarih kitaplarının sistemi öyleydi. Beş, altı bölümden oluşuyordu kitaplar. Her bir bölüm bir konuyu ele alıyordu ve bu bölümlerden biri de şehir oluyordu. Onların fotokopilerini getirdim. Bazı notlar tuttum. Ondan sonra Poitiers'den Tours'a geçtim. Tours'da iki ay kalmıştım. Poitiers'de bir ay kaldım. Tours'da kaldığım sırada Rönesans Araştırmaları Merkezi'ne gittim. Kütüphanesine çalıştım. Orada çok yakınlık gösterdiler. Mesela yaşlıca bir hanım vardı, ben kitap seçtikçe gidip getiriyordu. Sonunda anahtarını verdi, 'al, istediğin kitabı indir incele' dedi. Büyükçe bir salondu kütüphane. Bunun üst katında da Rönesans'la ilgili eski kitaplar bulunurdu. Gözden geçirdim bütün kitapları. Bir kısmının fotokopisini çektim. Benim oradaki temasım ve çalışmam sonrası, beni ikinci sene Tours şehrinde Rönesans Araştırmaları'nın yaz toplantısına çağırdılar. Ben de yazın gidiyordum. Önce gittim orada kaldım. Orada da itibar gösterdiler. Son gün Tours'dan Paris'e geçtim. Oradan, eşimin babası güneyde bir köyde kalıyordu, oraya indik. Toulouse'a yakındı. Toulouse'a gittim. Oradaki üniversiteyle ve sosyoloji kürsüsüyle temas kurmuştum.

Bir dahaki sefer Fransaya gittiğimde Toulouse'da altı ay kaldım. O altı ay içinde ihtilal oldu. Eylül'de. Ben Şubat'ta döndüm. Orada da epey çalıştım. Toulouse'da Disiplinlerarası Şehir Araştırmaları Merkezi vardı. Merkez daha çok coğrafyacı hocalar, şehir coğrafyasıyla ilgilenenlerin hâkimiyetindeydi. Orada Paris'le Toulouse -taşra diyelim- arasındaki rekabeti gördüm. Paris'teki Urbanisme (Urbanizm) Enstitüsü'nün yayınları, çalışmaları bunlar tarafından yüksek lisans ve doktora öğrencileri tarafından elden geçiriliyor, değerlendiriliyor. Belki karşı fikirler üretilmeye çalışılıyordu. Mesela 'promoteur' diye bir laf vardı yani müteahhit gibi. Paris'teki merkez, mesela, kapitalist girişimlerin öneminden söz ederdi. Toulouse'da hemen küçük promoteurlerin, küçük müteahhitlerin birkaçının bir araya gelerek büyük işler yaptığını falan iddia ederlerdi. Karşı tez gibi. Böyle bir çekişme vardı ve yararlıydı. Orada mesela yüksek lisans dersleri veriyorlardı. Girdim. Alain Ducellier diye Bizans ve Orta Çağ tarihçisi vardı. Onun derslerine gittim. Beni evine davet etti. Oradaki ilişkilerim çok iyi geçti ve çok yararlı oldu. O zamandan beri hep şunu demişimdir. Akademik personel, bilhassa gençler, her sene bir ay gidip yurt dışında, üniversitelerin yanında, yakınında hem tatil yapsınlar, hem çarklar nasıl dönüyor yakından görsünler, kütüphaneleri vs. incelesinler... Bu çok yararlı olur. Belki de tavsiye de ettim ama böyle bir temas lazım. Tabi sonra ilerleyen senelerde işler yoğunlaştıkça benim o taraflara gitmem o kadar kolay olmadı.

Buradaki sosyolojiyle oradaki sosyoloji bölümlerini karşılaştırma imkânınız oldu mu?

Pek fazla bir şey olmadı. Çünkü orada böyle bir yekpare sosyoloji diyebileceğim bir şey tanıyamadım. Öyle bir gözleme fırsatım da olmadı. Ama çok değişik çalışmalar yaptım. Mesela doktora tezim sırasında Toulouse'da, sonra gittiğimde bulamadım ya da adresi yoktu, bir hanımın matematik sosyolojiyle uğraştığını biliyordum, bazı yayınlarının olduğunu da. Fotokopilerle bazı şeylerin bana ulaştığını biliyorum, bir yazışma olmuştu ama hep kesintiler oldu. Neticede hangi şehirde olursam olayım bütün vaktim kütüphanelerde geçti. O yararlı bir çalışma ortamı oluyor. Paris'e de kısa sürelerle birkaç kere gittim. Bir keresinde 2 küsur ay kaldım. Yani birebir bölümlerle de ilişkim olmadı. Ama her gittiğim yerde yakın ilgi gördüm. Poitiers'de öyle oldu. Hemen burs verdiler. Burs dedikleri yaz toplantısına katılma ücretimi karşıladılar, benim de belki de harcamam gereken şeyi ödediler. Bana bir yük getirmemiş oldu.

Fransa'da bilimsel durum benim görüşümle şöyle: Bir üniversiteler sistemi var. Üniversitenin bölümleri, araştırma merkezleri, kütüphaneleri var. Bir de bunların üstünde, fakat aynı zamanda bütün üniversiteleri de içine alan Ulusal Bilim Araştırma Merkezi [Centre National de la Recherche Scientifique-CNRS] var. Üniversite kurumları, araştırma merkezleri vs. bu Merkez'le birle-

şerek başka bir isimde yeni bir kuruluş oluşturuyorlar. Böylelikle bir şeyden iki isim çıkıyor. Tabii bunlar bilfiil çalışıyorlar. Grup çalışmasını adeta zorlayan konularıyla, kendi içinde oluşturdukları gruplarla böyle bir ortam oluşturmuşlardı. Orada bunu gördüm.

Mesela orada Çağdaş Toplumlara Araştırma Merkezi [Institut de Recherche sur les Sociétés Contemporaines-IRESO] isimli bir kurumda buldum. Gurvitch'in kitaplığı orada idi. Gurvitch'in kitaplığını aradım, IRESO'nun içine taşınmış. Büyükçe bir salon düşünün... Bölmelere ayırmışlar, belki on kişi çalışıyor. Küçük küçük bölmelere ayrılmış ama herkesin bir yeri var. Burası bir merkezin yerleşmesi ve alan kullanımını gösteren iyi bir örnektir. O zaman kütüphanede çalışırken, çok destek oldular, hakikaten hep yardımcı oldular, Türkiye'den geliyor olmamın, biraz Fransızca konuşuyor olmamın da etkisi oldu.

Benim orada bulunduğum sırada, Frankofon yani Fransızca konuşan bir Alman araştırma grubu gelmişti. Atom reaktörünü, şunu bunu gezdirdiler. Sonra biraz sosyolojiye yakın olduğu için IRESO'ya da getirmişler. Birkaç salondaki gezilerine ben de katıldım. Ev sahipleri anlatıyorlar. Anlatılanlardan şunu anladım: Orada, bizim burada tek başımıza yürütmek zorunda kaldığımız sosyolojileri veya sosyolojik çalışmalarını kendi içinde, her birinin yeterli sayıda öğretim elemanından yani akademik personelden oluşan gruplara böldüklerini gördüm. Yani böyle gıdım gıdım, herkes bir konuyu almış onu çalışıyor. Ve bu önemli bir mekanizma oluşturuyor. Bu faaliyet tabii finanse de ediliyor. Yani biz kendi aramızda hadi şöyle bir iş yapalım diyip işe girişilmiyor. Biraz önce bahsettiğim gibi, birbirinin içine giren kuruluşlar sayesinde etkin bir mekanizma çıkıyor ortaya...

Orada kendi içlerinde çok iyi çalışan, maddi olarak desteklenen ve iş çıkartan ve konuyu çok iyi parsellemiş, her birinin ürettiğinin sonunda bir araya gelebilen çalışmalar olduğunu gördüm. Biz daha yukarıdan, daha teorik çalışma tarzındayız. Yani tek başımıza bir konuyu bütünüyle götürmeye çalışıyoruz. Bizim çalışma konularımız o türden konular. Ama bu belki bir ihtisas işidir, belki bir planlama işidir, belki daha yukarıdan bir merkezin bu işleri organize etmesi meselesidir. Bizde şimdilik o yok. Biz hep topyekûn, daha kuşatıcı, tek seferde işi bitirici, dışarıya olduğu kadar geriye pek fazla iş bırakmadan toparlayıcı, teorik yanı ağır çalışmalar yapmak istiyoruz, yapmaya çalışıyoruz. Onlarda teorik yan sanki daha önceden vaaz edilmiş, öngörülmüş bir şeyin içinde kendilerine ait yeri tutmakla, işlevi yerine getirmekle yetinmiyorlar. Ondan sonrasıyla da fazla ilgilenmiyorlar.

Biz biraz büyük laflar söylüyoruz. Bana öyle geliyor. Belki bu biraz önceki sorunuza bir cevap olabilir. Yani 'sosyolojiler'e. Ama tabii burada, dediğim gibi tek bir parça yok. İnsanlar değişik amaçlarda ve değişik bağlamlarda bir araya gelerek aynı yerde birkaç çalışma grubu oluşturabiliyorlar. Ve bu finanse de edi-

lebiliyor. Mesela Poitiers'deki merkezin çalışmalarında; devletin, adeta araştırmacıların önüne para koyarak bunları yönlendirdiğini de gördüm. O zaman devlet, diyelim hâkim olan siyaset, belki de belediye, ihtiyacı olan konularda araştırmalar yapılmasını teşvik ediyor. Mesela bir tane hatırladım şimdi: Ben hükümet olarak veya belediye olarak, ikinci evler, yazlık evler için yapılacak araştırmayı destekliyorum diyor. Bunun için 600 bin frank koydum diyor. Bu paranın yüze 20'sini iktisatçılara vereceğim diyor. Yüzde 30'unu şunlara vereceğim, yüzde bilmem nesini bunlara vereceğim diyor. Böyle bir uygulama. Herkes bu konuya ilgi duyuyor. Çekici ve cazip çünkü. Kendisinde de bir şey varsa, bunu destekleyecek mamul varsa veriyor. Karşılığını da görüyor: Hem kendi çalışmasını belki netleştiriyor, somutlaştırıyor, canlandırıyor hem de böyle bir harcamayı da bir şekilde yapıyor. Yani devlet bunu bir nevi ortaya koyduğu proje finansmanı, paralarıyla teşvik ediyor. Böyle bir sistem var önlerinde. Onu çok iyi gördüm. İdare çözmek istediği kentsel meseleler neyse veya önünü görmek istediği konularda böyle bir şey teklif ediyor. Tabi bunları belediye encümeni oturup da kendi başına üretmiyor, karar vermiyor. Muhakkak ki danışmanlar veya CNRS gibi daha üst kuruluşlardan yola çıkıyor. Ama böyle bir şey var. Herkes çalışmasını ona göre gözden geçiriyor, ona göre şekillendiriyor.

Gurvitch dediniz az önce...

Ben Paris'e gittiğimde Gurvitch'in sosyoloji kitaplığının adını biliyordum. O adresi biliyordum. Aradım, buldum taşınmış dediler. Gittim yeni yerinde orayı buldum. IRESCO'nun içindeydi. Sonradan, geçtiğimiz beş altı sene içinde kapandı. Bazı problemleri vardı. Şimdi Paris 5 Üniversitesi'ne geçmiş. İyi bir kitaplıktı. Hem sistematığı güzeldi. Hatta ben oraya gittikçe bizim *Sosyoloji Dergis'i*'nin çıkan sayılarını da götürdüm. Sonra bir gün gittim kapalı. Bütün ayarım bozuldu. Ondan sonra EHES diye bir yer var: École des Hautes Études en Sciences Sociales. Bu da önemli bir kurum. Bu da önemli derecede yüksek lisans ve araştırmacıların bulunduğu ve çok zengin grupların olduğu bir kurum. Burada mesela Osmanlı üzerine, Türkler üzerine araştırma yapan gruplar var. Nilüfer Göle'ler orada araştırmacı olarak bulunuyorlar. O da yine bu sistemin içinde bir merkez. Onun alt katında Maison de l'Homme ve Bibliothèque de l'Homme diye kitaplığı vardı. O da oldukça iyi bir kitaplıktı. Orada çalışmaya başladım.

Benim tempom şuydu. Sabah dokuzda orada oluyordum. Kitaplık ya açılmıştır ya da kapısında beklerim, bir dakika sonra gelir memuru açardı. Girerdim. Tabii çok iyi bir sistem var. Orada sizin için kitap çıkıyor, ertesi gün de okumak istiyorsanız içine "ayrılmış" diye bir işaret koyuyorsunuz. Kitap depoya yerine inmiyor. Ertesi sabah geldiğinizde aynı kitapları istiyorsunuz, tekrar çalışıyorsunuz. Dışarı vermiyorlar sadece. Ama o kadarı da yeterli oluyor. Fotokopi imkânları var. Kart alıyorsunuz, o kartla fotokopi makinelerini kullanı-

yorsunuz. Orada da epey çalıştım. Son gittiğimde onlar da fişlerden bilgisayar sistemine geçmişlerdi. Son dört beş senedir gidemedim. Ama benim için hep yararlı olmuştur. Fakat birçok şey belki daha ileri gidebilirdi.

YÖK'le birlikte gelen değişiklikler nasıl etkiledi?

YÖK sonrası şöyle oldu. YÖK kuruldu. Sonra arkasından yeni bölümler kuruldu haberi geldi. Biz felsefe, sosyoloji ve antropoloji bir arada "Felsefe ve Sosyoloji Bölümü"nü oluşturduk. Bölüm başkanı da Nephhan (Saran) Hanım oldu. Biz kalktık felsefe kitaplığında toplantı yapmaya gittik. Cahit Tanyol daha emekli olmamıştı, geldi mi gelmedi mi bilmiyorum. Fakat çok kısa süre sonra Nihat Nirun'un YÖK üyesi olması ve devreye girmesiyle işler değişti. Hepimiz ayrı bölümler olduk. Sonra önümüze bir ders programı geldi. Bu program epey zorluk çıkardı. Alışmadığımız bir sistemdi. Alışmadığımız kadar çok ders vardı. Orada bir nevi paylaştık. Mesela *Bilgi Sosyolojisi*'ni ben oradan aldım.

İlk derslerde, biraz Gurvitch'in kitabını okuttum. Şerif Mardin'in *İdeoloji* kitabı önemliydi. Ondan yararlandık derslerde. Ben orada yavaş yavaş kendi kitabımın taslağını oluşturmaya başladım. Sonra kendi notlarımı kitap haline daha çıkmadan anlatmaya başladım. Ama dediğim şeydu: "Bunlar lazım. Bunlar Türkiye'de ve dünyanın başka yerlerinde bilgi sosyolojisi deyince karşınıza çıkan kitaplar ve bilgiler. Bunları bileceğiz. Ama meseleye ben de böyle bakıyorum." Uzun zaman böyle devam gitti. O çalışmayı² daha sonra profesörlük tekimdim tezi olarak verdim.

Şehirle ilgili çalışmanızı da sanıyorum doçentlik tezi olarak sundunuz...

Evet. Doçentlik sınavında sistem şöyleydi: Bir komisyon kuruluyordu. Bu komisyon dil sınavı yapıyordu. Sınavı üniversite düzenliyordu. Dil sınavından sonra, oluşan başka bir jüriye eser, doçentlik tezi gönderiliyordu.

O dönemde sistem bu şekilde yürüyordu. Ben ilk girdiğimde başarısız oldum. Yabancı dil sınavı vardı. Tanyol, Allah selamet versin hocamızdır tabii, belki ona ileriki zamanda, yakın zamanda gerekli yakınlığı ve ilgiyi gösteremedim ama hocamdı, o aldı beni buraya. Baykan Bey'in de tabii etkileri var. Bana Prens Sabahattin'in Nurettin Nezahat Ege'nin kitabından ağdalı Osmanlıcasıyla yer alan bir metnini Fransızca'ya tercüme etmemi istediler. Bir de Auguste Comte'dan 1-1,5 sayfalık bir metin sordular. Doktora tez savunma dönemimden başlayarak hocam Cahit Tanyol'un hoşnutsuzluklarıyla karşılaşmıştım. O gerginlik, yabancı dil sınavında da devam etti, fakat ben yine de imtihanı başarıyla geçtim.

Ondan sonra başladığım, Fransa'da iken geliştirdiğim şehir teorileri üzerine olan çalışmamı sundum. Bu çalışmaya başlarken, dört beş kitaplık seri bir

2 Korkut Tuna, *Batılı Bilginin Eleştirisi*, İstanbul: İÜEF Yay., 1993 (yeni baskı: Ufuk Kitapları, 2005).

şehir çalışmaları düşünmüştüm. Önce tarihte şehirlerin ortaya çıkışı, şehirlerin gelişimi, şehirlerin günümüzdeki problemleri gibi konuları içeriyordu. Bir de, şehri artı ürün açısından açıklamaya çalışan teorik bir çalışma tasarlamıştım. Bu düşüncelerimi doçentlik tezimin girişinde yazmıştım. Jüri üyeleri, fakülteye telefon edip konuyla ilgili başka bir çalışmam olup olmadığını sorgulamışlar. Ne zannettiler bilmiyorum. Belki de, girişte yazdıklarımı, bir koyundan birkaç post çıkaracağım şeklinde anladılar. Her neyse, çalışmamı reddettiler.

Doçentliğe böyle bir çalışmaya başvurduğumda, doçentlik başvurularında artık 'tez'le başvurma zorunluluğu kaldırıldığı ve pek çok akademisyenin birkaç makaleyle –hatta bazıları reddedilen eserlerinin bölümlerini ayrı ayrı yayınlamak suretiyle- başvurup başarılı bulunduğu bir ortamda çalışmamın kabul göreceğini düşünüyordum. Son doçentlik tezlerinde birisiydi benimki. Jüri çalışmamı reddedince ben de Ankara'ya gidip bütün üyelere teker teker giderek neden reddettiklerini sordum. Tatmin edici bir cevap alamadım. Sinirlendim ve bıraktım.

Bir gün Orhan Türkdoğan geldi, niçin başvuruyorsun dedi. Hocam dedim, ne uğraşacaksınız falan. Başvurmam konusunda ısrar etti. Peki deyip çalışmaya yeniden döndüm. Yeni bir çalışma tasarladım. Önceki çalışmamın ilk kısmını biraz daraltıp, daha önceki tasarımda ikinci kitap olarak düşündüğüm şehrin tarihteki gelişimini irdeleyen çalışmamın başına yerleştirdim. Böylelikle ortaya, şehir konusundaki kitabım çıktı.³ O eserle yeniden doçentliğe başvurdum. Bu sefer başarılı bulundum.

Yeniden Sosyoloji nasıl ortaya çıktı hocam?

1980'lerin ilk yıllarında, Erzurum'da Sabahattin (Güllülü) Bey'lerin tertip ettiği iki sempozyuma katıldım. Birine yalnız, ikincisine Baykan Bey'le birlikte gittim. Tanyol da geldi galiba. Her neyse. O toplantılarda iki tebliğ sundum. İkinci tebliğ ilgi çekti. 'Sosyoloji ve İdeoloji' adını taşıyan. Ben o tarihten itibaren yazılarımı, tebliğlerimi *Yeniden Sosyoloji* diye bir araya getirdim. Değişik zamanlarda yazılmış ve söylenmiş olsa bile birbirinden çok ayrı konular değil gibi geliyor bana. Belki kendi içinde biraz gelişen, belki bir tarafı tekzip olan ama kendi içinde tutarlılığı olan bir mantık geliştirdi bu çerçevede.

Bu iyi mi kötü mü bilmiyorum. Yani sıçrama yapılabilir, bir başka alana atanabilir miydi bilmiyorum. Ama o 'Sosyoloji ve İdeoloji', işte şehir sosyolojisi çalışırken Doğu ve Batı'yı daha tarihi ve nesnel olaylarla, şehir bazında ve buna bağlı şeylerde ortaya koyduğumu zannediyorum. 'Sosyoloji ve İdeoloji' etki yaptı. Hatta Süleyman Hayri Bolay, *Türk Yurdu* dergisinde konu hakkında bir yazı yazdı. 'Türk Sosyolojisinde yeni bir ses doğuyor' diye takdim etti.

3 Korkut Tuna, *Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: İÜEF, 1987.

Ben biraz şunu söyleyebilirim belki: Klasik sosyoloji literatüründen uzak, toplumu anlama ve açıklama yolu seçtim diyebilirim. Yani tarihi olaylardan, vakıalardan kalkarak açıklamak. Felsefe mezunu olmama rağmen bazı sosyolojik söylemleri anlamaktan aciz kalıyorum. Çünkü onları aşırı felsefi ya da sözl buluyorum. Ben önümde nesnel bir olay görmeyince, tarihi ve toplumsal bir realiteyle hesaplaşmayınca bir sosyoloji yapabileceğime inanmıyorum. Bunların üstünde sosyolojinin sosyolojisi diyebilecek, belki bugünkü akımlar dünya çapında tartışılan isimler, fikirler ben bunlara pek ilgilenmedim. Durkheim ne diyor beni ilgilendirmede. Yani başkalarının söylediği laflar üzerinden veya onların çizdiği yollar üzerinden bir sosyoloji oluşturmak: Yapamadım, yapmadım. Çünkü bir kere eğitim sırasında da böyle bir sosyoloji eğitimi almadım. İkincisi de bir şekilde daha serbest ve daha rahat yani olaylardan ve tarihi realitelerden, toplum gerçeğinden yola çıkarak bir şeyleri izah etmenin daha geçerli olabileceğini ya da bana daha yakın olduğunu düşündüm. Ama biri çıkıp da 'bu senin yaptığın sosyoloji değil' derse ona da bir şey diyemem.

Bir dönem sosyolojiye asistanlığa başladığımda, Hilmi Ziya'ların şunlar bunların kitaplarına baktığım zaman da zorlandım. Çünkü benim kafamda bir tarih, zaman ve mekân tutarlılığı önemli. Mesela ben asistan olduğum sıralarda ikinci eğitim yapılıyordu. O zamanlar öğrencilere Tanyol'un *Sosyal Ahlak* kitabını anlatmakta çok zorlanırdım. Çünkü benim kafama uymayan bir yapı vardı. Şöyleydi. *Laik Ahlakı* anlatacak. Onun için Durkheimvari bir çerçevede göçebeler var, yerleşirler, site oluşur. Kitap da, göçebelerden sonra Yunan sitesinin oluşmasını ve bu Yunan sitesinde Sokrates'ten ve başka filozoflardan hareketle bir laik ahlakın ortaya çıktığını anlatır. Fakat kitapta beni en çok rahatsız eden, Yunan sitesinden bir önceki dönem olarak anlatılan göçebe döneminin örnekleri XV. ve XVI. yüzyıldan verilir. Buradan kalkıp 2000 sene öncesine gidip Yunan sitesini daha sonraki bir gelişme olarak anlatınca, belki şeklen kavramsal olarak doğru olabilir ama benim düşünceme ters düşmüştür. Hep çok zorlanmışımdır o kitapları anlatırken. Benim öyle bir takıntım vardır. Ben karşılığında toplumu görmediğim bir şeyde sosyoloji yapamadım.

Toplumunu daha çok tarih içerisinde kavramak...

Yani öyle, ya da yaşanmakta olan ya da bir şekilde var olanla. Ama bunun simgesel, başka türlü dönüştürülmüş, açıklanmış biçimleri de elbette bir anlam ifade edebilir ama ben sosyolojiyi biraz topluma müdahale eden, toplumu dönüştürmeye mütemayil olan bir bilim olarak gördüm. Tarihinde de bu böyle. Dolayısıyla bu gerçeklik dururken, bu gerçeklikle ilgili oluşturulan laflar, belki bir dönem sonra, sosyoloji tarihi açısından baktığımızda 'bir dönem bu adamlar böyle bir söylem içine girmişler, demek ki o dönemin şu şu özellikleriyle bu söylemin bir alakası vardır' diyebilirim. Ama *tek başına* bu sözler, be-

nim için pek fazla bir şey ifade etmiyor. Tamam, bugünle ilgili bir şeyden çıkıyor ama acaba oluşmakta, gelişmekte ve değişmekte olan bu söylemin bugünkü sorunla bağlantısını biz ne kadar doğru kurabiliyoruz? Bu sorunun net bir cevabı yok bende. Bu konuda hep kuşkulu oldum.

Ben daha çok olup bitmekte olanı incelemek taraftarıyım. Ama bu teorik bir temel ve çerçeve olmadan beni nereye götürdü? Bourdieu, Weber vb. gibi düşünürlerin söylemlerini takip etmek...? Sanki benim yetiştiğim dönem biraz bu tür teorik zenginleşmelere pek fazla yüz vermemek gerektiği düşüncesine dayanıyordu. Çünkü benim öğrenciliğimden hissettiğim şeydu: Öğrenciyken etrafımdakilerden daha az kitap okuduğumu fark ettim. Ama bir şey fark ettim. Etrafımda okuyanların her biri her hafta veya her on beş günde bir başka bir laf söylüyordu. Okuduğu kitabı söylüyordu. Bunlar beni olumsuz yönde etkilemiş olabilir. Daha ortadan, daha değişmez, daha sürekli olanı yakalayan bir söylem veya okuma tarzı beni ilgilendirdi. Onlar bakıyorsun bir gün onu okumuş, bütün tartışma koridorunda öyle geçiyor. Birkaç gün sonra bütün bu tartışmalar, temel düşünceler farklılaşıyordu. Düşünceler, teoriler hızla tüketiliyordu. Bir gün 'bugünün modası bu' denilip belli düşüncelerin peşinden gidiliyordu, ertesi gün belki de tam tersi bir düşüncenin peşinden gidiliyordu. Şimdi o kadar bile okunmuyor ya, her neyse.

Bu bana evet belki çok teknik bir sosyolojik görüş veya bakış açısı veya bilgi bırakmadı. Ama ben neticede, böyle bir sağduyu sahibi olarak toplumun genel titreşimlerini, dönüşümlerini yakalayabileceğime inandım. Biraz da sanırım şöyle düşündüm: Bu düşünürler ve düşünceleri görüşlerime, çalışmalarına bir katkı yapacaksa ben bunu gerektiği yerde ve gerektiği zaman bulur okurum. İhtiyacım olanı onlardan alırım. Ama sırf bunları okuyup da bal koleksiyonu yapmayı yeğlemedim. Bu bal bana lazımsa, o balı alırım. Hangi kitabı okuyacağız? Durkheim mi? Başkası mı? Onu okuruz. Zaten çalışmalarımız da biraz öyle çıkıyor. Bazı kişiler kitaplardan getirip süzüp bir şey koyuyor. Ya da bir şeyler koyuyorsun oradan kitaplara gidip destekliyorsun veya güçlendiriyorsun. Benimkisi daha çok ikinci şekilde oldu.

Yurt dışına işçi göçü üzerine çalışmanızla ilgili olarak yurt dışında bir araştırma yapabilme imkânınız oldu mu?

Olmadı. Çünkü öyle bir imkân yoktu. Öyle bir burs yoktu. Ben asistan değildim. Nihayetinde üniversite dışında bir sektörde rızkımı kazanmaya çalışıyordum. O arada fırsat buldukça bazı bilgileri topluyor, yurt dışından birkaç kitap getirip onlardan yararlanmaya çalışıyordum. Böyle bir çalışma ortamında gerçekleştirdim o çalışmayı. Benim doktora tezimde oluşturduğum tabloları, *İş ve İşçi Bulma Kurumu* belki on yıl sonra yayınladı. Belki de o özellikleri dolayısıyla birçok eserde kaynak olarak gösterildi çalışmam. Aylık tabloları onlar ve her

ay maddeler biraz değişebiliyordu da. Ben onları değişmez tek bir sistem içinde erittim tez, antitez, sentez gibi: Talep neydi? Başvurular neydi? Kimler gitti? Böylelikle hem Avrupa'dan bize gelen talebi yani işçi isteklerini kategorize ettim, hem ona bağlı olarak veya onun dışında oluşan *İş ve İşçi Bulma Kurumlarına* başvuran insanları kategorize ettim. Sonunda da her ikisinin bir nevi etkileşimi sonucu gidenleri tablolaştırdım. Bu o zaman için önemli bir işti. Ama biraz bu çalışmalar iman gücüyle olan çalışmalardı. Baykan Bey'in de katkıları olmuştu, her şeyde olduğu gibi. Ama nihayet o günün imkânları içinde benim tek başıma kotardığım bir iş.

Şehir çalışmaları bağlamında eserinizin yerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şöyle söyleyeyim. Benim çalışmam birçok şehir çalışması içinde bir paragrafta veya bir sayfada geçen bir dönemin bir kitap haline getirilmiş şeklindedir. Yani hangi açıdan olursa olsun, şehir ve şehircilikle ilgili birçok kitapta, tarihte şehirler konusundan ya standart bir paragraf ya da bir kitap sayfası kadar bahsedilmiştir. O kısım bende bütünüyle ele alınmıştır. Yalnız eksiktir. İslam ve Osmanlı ile bitmektedir. Günümüz açısından, günümüz şehrini belki daha farklı kaynaklardan yazmak mümkündü. Ama o zaman için tam oturmuş bir şey de belki yoktu. Fransa'da biraz disiplinlerarası şehir araştırmalarında gördüğüm kadarıyla onlar da şehri tanımlamakta güçlük çekiyorlardı. Mesela, şehri kapitalizmin ürünü olarak açıklamak isteyen çalışmalar vardı. Ama bu açıklamalar Türkiye için pek geçerli gözüküyordu.

Henry Lefebvre, Manuel Castells gibi isimleri mi kastediyorsunuz?

Evet, evet. Castells'in çalışmalarını inceledim. Kendisini de gördüm. Toulouse'da gittiğim okulda da etkisi vardı. Henry Lefebvre'in çalışmalarından da çok yararlandım. Benim çalışmamın eksik yanı şuydu: Eserde şehir planlaması ve şehir düzenlemesi ile ilgili bir bölüm var, ancak tarihsel açıklamada bir eksiklik var. Osmanlı sonrası ya da Orta Çağ sonrası Batı kentinin durumu neydi? Daha sonra kaleme aldığım 'kentsel toplum'la ilgili bir yazımda, bu soruya belki kısmen cevap veriyorum. Fakat onda da şimdinin 'küresel şehirler'i eksik. Küreselleşmenin getirdiği boyut ilave edilebilir. Ama en azından şehri zaman içinde oluşup gelişen bir sosyal varlık olarak tanımlamaya ve sistemleştirmeye çalıştım. Yani tarihî bilginin yanında sonraki bölümde onu belli unsurlarıyla bir nevi kendi arasındaki farklılığı gösteren şeyleri ele almaya çalıştım.

Sizin bir de Türkiyat Enstitüsü göreviniz var. Sonrasında da yakınlarda gerçekleştirmiş olduğunuz Türk Dünyası Sosyologlar Birliği çalışması...

Evet. Türk Dünyası meselesi var. Ben burada bir dönem iki dekana, birisine daha uzun, birisine daha kısa dekan yardımcılığı yaptım. Ve aşağı yukarı fakül-

tenin bütün çarkını döndürebilecek bilgim vardı, yönetim kurulu üyesiydim. Sonunda o işi de yaptık. Fakat sonra yoruldu. İşler farklılaştı. Ayrılmaya karar verdim. O sırada da Mertol (Tulum) Bey Türkiyat Enstitüsü Müdürü oldu. Türkiyat Müdürü olmasının söylemi şuydu: Eskiden beri Türkiyat sadece Türk Dili Edebiyatı çerçevesinde düşünülüyordu bunu açmak gerekiyordu. Diğer birçok dalların da burada yeri olmalıydı. Tabii sosyolojinin de. Ve ben buradan ayrılıp oraya müdür yardımcısı oldum.

Türkiyat'ta da bir dönem, yani Mertol Bey emekli oluncaya kadar müdür yardımcılığı görevini ifa ettim. Oranın kütüphanesi biraz adam olsun diye çalıştık. Yeni elamanlar alındı Bunun yanında Mertol Bey'le iki Orta Asya ziyaretimiz oldu. Birincisi 1995 Ekim'inde, diğeri de 1996 yılında. Orta Asya Türk Devletleri yeni ortaya çıkmıştı, mevzular geliyordu. Biz de sonraki çalışmalarına zemin hazırlaması için önce Kırgızistan'a ve Kazakistan'a gittik. Orada 15 gün kadar kaldık, ertesi sene de Türkmenistan'a ve Özbekistan'a gittik. Orada da yine 15-20 gün kaldık. O ülkelerdeki bütün üniversiteler ve akademilerle görüştük, işbirliği aradık. O zaman çok zor durumdaydılar. Türkiye'den bugünkü zihniyetle biraz para ve imkân ayrılabilseydi, orayla çok iyi bağlantılar kurulabilir ve pek çok şey daha iyi bir durumda olabilirdi. Böyle bir Orta Asya tecrübemiz oldu. Sonra Mertol Bey'in görevi sona erince ben de tekrar bölümdeki görevlerime döndüm.

Orta Asya zihnimdeki önemli yerini hep korudu. Son olarak bizde doktora yapan -Ebulfez gibi- Azerbaycanlı öğrencilerimizin katkısı, Hayati (Tüfekçioğlu) Bey'in Kazakistan'a gitmesi ile tekrar temaslar kurmak ve bir sempozyum yapmak söz konusu oldu. Bunu pek beceremedik. Yalnız Kazak ve Azeri akademisyenlerden oluşan 7-8 kişilik bir grup geldi. Mustafa (Erkal) Bey'in sonradan yarattığı imkânlarla onları burada misafir ettik. Bir küçük toplantı yaptık kendi aramızda. O, bundan sonra yapılacaklar için bir nevi başlangıç oldu.

Sonra TİKA'nın katkısıyla İzmit Belediyesi'nin de desteğiyle *Birinci Türk Dünyası Sosyologlar Kurultayı*'ni yaptık. Orada iyi bir şey oldu. Bir dernek kurulması söz konusu edildi. Kazaklarla, Kırgızlarla temaslarımız oldu. Azerbaycanlılar zaten daha sık gelip gittiler. Ondan sonra ikincisini o toplantılarda Kazaklılar biz yaparız demişti. Geçtiğimiz 2008 Nisan ayında Kazakistan'da yapıldı. Oraya da katıldık. Orada yeni kararlar alındı. Biz birinci kurultayda alınan karar gereği burada bir *Türk Dünyası Sosyologlar Birliği* oluşturduk. Birlik, başkan olarak beni seçti. Son toplantıda her ülkenin bir başkan yardımcısı vermesi karara bağlandı. Kazaklar kendi Dışişleri Bakanını başkan yardımcısı yaptı. Orada bana da sertifika verdiler. Dışişleri bakanları aynı zamanda Kazak sosyoloji birliğinin başkanıdır. Böyle bir yapılanma oldu. Fakülte işlerinin yoğunluğu nedeniyle birlik çalışmaları biraz aksıyor ama şimdi Türk dünyasında sosyolojinin girişi, gelişmesi daha çok ağırlık vereceğimiz bir çalışma olacak, kitap

olarak yayınlanacak. Üç ayda bir çıkan bir dergi düşünüyoruz. Ama burada işler biraz zor yürüyor.

Türk dünyası önemli benim için. Çünkü böyle uzun yıllar söylenmiş tarih ve kültür birliği anlayışı vardı fakat mekânsal hiçbir hafızamız yoktu. Sadece bir söylemdi. Şimdi mekânsal bir imkân da çıktı. Yani gidip geliyoruz, birbirimizi tanıyoruz. Bu çok önemli. Bizim onlardan öğreneceğimiz, onların da bizden öğreneceği, bunun dışında biraz mekân uzaklığı olmasa çok sıkı işbirliği yapacağımız alanlar var. Ben dekan olduktan sonra da bu ilişkiler devam etti. Daha çok Kırgızistan ağırlıklı oldu. Çünkü oradaki sempozyuma davet edildim, tebliğ verdim. Sonra üniversite adına gittik. Kırgız Manas Üniversitesi'yle işbirliği anlaşması imzaladı İstanbul Üniversitesi. Bu sene üçüncü sene oluyor. Her yaz Kırgızistan'dan 20 kusun öğrenci geliyor, burada staj yapıyorlar. Derslere giriyor, geziler yapıyorlar vs. Sonra onlara bir sertifika verip gönderiyoruz. Böyle ilişkiler var. Orada sosyoloji bölümü açıldı. Benim niyetim orayı desteklemek; çünkü Kırgızistan diğer Orta Asya ülkelerinden daha az doğal imkânlara sahip bir ülke. Onun da zenginliği bilim olsun istiyorum. Bunun için de yapabileceğimiz yegâne şey dijital bir sosyoloji kitaplığı oluşturup onlara emanet etmek veya bütün Türk dünyasının kullanımına açmak.

Bu son toplantıda Kazakistan'da sosyolojiye büyük önem verildiğini gördüm. Artık hocaları sosyoloji profesörü olarak adlandırıyorlar. Bunlar belki sosyoloji eğitimi almamış olabilirler. Ancak Dışişleri Bakanı Tacin Marat'ın, İngiltere'de doktora yaptığını biliyorum. Böyle bir canlılık var. Ona bir rüzgâr da biz getirebilirsek oldukça yararlı olacaktır. Orta Asya sosyoloji açısından, Türk tarihi, kültürü açısından Türkiye'de oluşmuş ideolojiler ve söylemler açısından, her açıdan çok önemli. Bir de garip bir şey. Kardeşiniz yani. Çata pat da anlasanız bir dil konuşuluyor, sizin kelimeleriniz geçiyor. Bir duygusal bağ var.

Bundan sonrası ne olur bilmiyorum tabi. İlerisi, ne yaparım. Şimdi yeni başladığıma göre, 2011 Haziran başına kadar gidecek bir dekanlık sürem var. Ondan sonrası nasıl olur bilmiyorum. Yani Sosyoloji çalışmaları, Orta Asya çalışmaları veya bunun dışında başka tür projeler. Bilmiyorum ama mesela Fransa'ya gittiğimde onların Orta Asya konusunda çok daha sistematik ve epey malzemeli hazırlıkları ve çalışmaları olduğunu gördüm.

Orta Asya ile ilgili değil mi?

Evet Orta Asya'yla ilgili. Yani onlar çok daha önceden işi bitirmişler. Çalışmışlar. Mikrofilmleriyle, araştırma merkezleriyle. Daha sistematik ve daha düzenli. Yani hiç olmazsa bu konuda ortada sonuçlandırılabilir bir siyasetleri olduğu belli. O siyaseti bilimsel araştırma merkezlerine getirmişler. Bizim gibi senede bir defa iki defa gideceksin, yüreğin coşacak, kalbin kabarcak ama sonra gelip buranın rutin işlerine dalacaksın. Dolayısıyla da pek iş çıkmıyor.

Geçtiğimiz günlerde Galatasaray Üniversitesi'nde gerçekleştirilen Fransızca Konuşan Sosyologlar toplantısı için gelenler arasında bulunan Fransız bir araştırmacıyla, Stéphan de Tapia ile tanıştım. O da Orta Asya üzerine, göç üzerine çalışıyor. Bu vesile ile bana bazı kitaplarını verdi. Bir tenesi *Fransa'da Kazak, Karluk ve Tibetliler* ismini taşıyor. Bir başka kitabı ise "*migration et diaspora turques -1957-2004*". Ve yine buradaki, İstanbul'daki Fransız Anadolu Araştırmaları merkezinin *Orta Asya'da Türkiye* diye çalışması var. De Tapia Strasbourg'da hoca. Bizde daha böyle çalışmalar ve yayınlar yok. Adamlar daha iyi, daha sistematik ve bu işi daha organize küçük araştırma grupları aracılığıyla götürüyorlar.

Yüz yılı aşan bir tarihe sahip sosyoloji Türkiye'de. Ve siz bunun 40 yılı aşkın bir sürecinde öğrenci olarak, öğretim üyesi olarak, dekan olarak, idareci olarak içindesiniz ve katkılarınızı sürdürüyorsunuz. Bu tecrübe ışığında, geriye doğru baktığınızda Türkiye'de sosyolojinin geldiği noktaya ilişkin neler söyleyebilirsiniz? İleriye ilişkin Türk sosyolojisine neler önerebilirsiniz?

Türk sosyoloji deyince homojen olmadığını görmek kolay. Ama hepsi de nihayet bir Türk Sosyolojisi oluşturuyor parçalar olarak. Benim tarzım veya çalıştığım ortam, bölümümüz, en azından sosyoloji diye ayağı yere basan tarihi ve toplumsal açılardan iyi donanımlı yani bu konuda fazla kitabi olmakla birlikte iyi hazırlanan bir bölüm olarak ortaya çıkıyor. Ama sosyoloji sadece bu işi kitaplardan takip etmek değil. Biraz daha uygulamaya ve araştırmaya yönelmemiz gerektiğine inanıyorum. Yani şunu diyebiliriz: Biz burada bu kadar senedir bu işin teorik çerçevesini çizmişsek, böyle bir çerçeve sosyolojiyi tutabiliyorsa kucaklayabiliyorsa bundan sonra daha çok, bu çerçevenin içinde kalan parçaları değişimini, gelişimini, kitaplardan daha çok, bazı araştırmalarla desteklememiz gerektiğine inanıyorum. Yani araştırma deyince ille de herkese anket uygulamak değil ama en azından biraz toplumun içine, ayrıntıya girmemiz gerekiyor. Bu bakımdan iyi bir donanıma sahip olduğumuzu biliyorum. Çünkü belirli vesilelerle karşılaştığımız durumlarda, sosyologların en büyük eksiğinin tarih, zaman ve mekân boyutu olduğunu biliyorum. Bu oturduğumuz, kuşakladığımız belki bir dönem olarak adlandırabileceğimiz bu bilgi öbeğinin gelişmesini veya kendi içindeki yapılanmasını daha uygulamaya yönelik araştırmalarla sistematize etmemiz, ayrıntılara inmemiz gerekiyor.

Yardımcı Doçentlik kadrosuna atandığım zaman, bölümde üç yardımcı doçent ve bir doçent vardı. Dördümüz bütün bir YÖK programını hukuk, iktisat, siyasal gibi fakültelerden destek olarak yürüttük. Bu durum, o zaman daha kuşatıcı, çerçeveyici çalışmalar ve açıklamalar yapmak zorunda bıraktı bizleri. Bütünlüklü bir şehir sosyolojisi yerine 'gecekonuda *gender*' meselesi gibi konular üzerinde uzmanlaşmaya yöneldim, öğrencilerimizi böyle bir geniş

sosyoloji literatüründen ve meselelerinden mahrum bırakabilirdik. Ama bizler Doğu-Batı kavramlarını da kullanarak, ki son derece önemli bir teorik katkı olarak algılıyorum, bir uğraş verdik. Bizim yaptığımız tür üretimlerin bugün de sürdüğünü görüyorum. Şimdiki nesil de yine kuşatıcı ve kucaklayıcı eserler verme yolunu seçiyorlar. Hâlbuki bunların arasında bizim inmeye fırsat bulamadığımız, zaman ayıramadığımız, maddi ve manevi olarak el atamadığımız birçok ayrıntının uzmanlık alanı gibi incelenmesi lazım. Yani lif lif ayrıştırılabilecek ve incelenmesi gereken çok zengin bir toplumsal birikime sahibiz. Ama gördüğüm kadarıyla, gençler de topyekûn açıklayıcı ya da belli teoriler çerçevesinde açıklamak eğilimindedirler. Bunlar içinde orijinal çalışmalar olabilir ona bir şey demiyorum ama birkaç genel konuyu okuyup yine o alanda genel bir eser veriliyor. Bence biraz ayrıntıya inmemiz, biraz ayrıntıda uğraşmamız, ayrıntının da belini büküp açıklayabilecek görüşler geliştirmemiz gerektiğine inanıyorum.

Üniversite bu iş için iyi bir ortam. Sosyoloji hep üniversitelerde yürüdü ama üniversitelerin giderek artık biraz fazla ders verilen, işlerin dersler çerçevesinde çözülmeye başladığı bir döneme girdiğini, bir şekil aldığını yaşlandıkça daha iyi görüyorum. Eskiden söylemek istediğimiz lafları ancak derslerde söyleyebiliyorduk. Ama biraz değişti. Çünkü dersler belli bir kalıba, standarda girdi. Bu yüzden böyle derslerle üniversitenin kendi içine kapanan, artık filiz veremeyecek hale geldiğini görüyorum. Bu sosyoloji için de geçerli olacaktır. Onun için sosyolojiyi biraz daha alana indirmek, biraz daha güncel olayların çerçevesinde değerlendirmek gerektiğini düşünüyorum. Biraz daha açılmak lazım: Biraz daha olgular, olaylar, ayrıntıları da bütüne katabileceğimiz bir çalışma temposu gerekiyor. Şimdilik üniversite dışında bazı araştırma kuruluşları şeklinde veya bazı vakıf bünyelerinde belki buna benzer çalışmalar olsa bile bunların da henüz bir kuşatıcılığı yok. Yine üniversitelerin ama yeni bir yapılanma, yeni bir çalışma mantığı veya görev anlayışı içinde sosyolojiyi daha çok ayaklandırmaları gerekiyor. Yeniden sosyolojinin önünü açacak yeni bir atılım gerekiyor.

Çok teşekkür ederiz.

Rica ederim, ben teşekkür ederim.

Mülakat ve düzenleme:

Yücel Bulut ve Alim Arlı

